

Inkluzivní vzdělávání

- **Inkluzivní škola** je nejčastěji charakterizována jako prostředí, které je postupně co nejvíce cíleně uzpůsobováno tak, aby mohlo nabídnout **adekvátní vyučování všem dětem**, bez ohledu na jejich individuální rozdíly, přičemž **nezáleží na druhu speciálních potřeb ani na úrovni jejich výkonu**. Pro inkluzivní školu je charakteristická **vysoká míra různorodosti žáků ve třídách**, která je vnímána jako samozřejmost a normalita. Všichni žáci bez ohledu na jazykové, kulturní, etnické rozdíly nebo rozdíly v sociálním a ekonomickém statusu, pohlaví a schopnostech, mohou být vzděláváni se svými vrstevníky v běžných třídách, **ve spádové škole, tedy co nejbližší svému bydlišti**.
- Inkluzi nelze zaměňovat za pouhou přítomnost dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole. Velmi zjednodušeně by bylo možné říci, že běžný model integrace vyžaduje větší přizpůsobení dítěte škole, zatímco **inkluzivní školy se více snaží přizpůsobit edukační prostředí** tak, aby bylo možné co nejvíce naplnit individuální potřeby všech dětí.

- Inkluze
- Základní idea integrace se postupně rozvíjí v novou, odlišnou, vyšší kvalitu, protože při tomto edukačním přístupu se už heterogenita principiálně chápe jako normalita. Zbytky starého školského systému a jeho segregující instance postupně zanikají. Je třeba si uvědomit, že akceptování heterogenity v inkluzivní edukaci obsahuje kromě humánního aspektu i faktor ulehčující práci učitele běžné školy. Odpadá totiž potřeba dosáhnout se všemi žáky stejného vzdělávacího cíle ve stejném čase, která výrazně zatěžuje práci učitelů.

- Inkluzivní vzdělávání
- Opakovaně jsme uvedli, že prosazování inkluzivního přístupu a inkluzivního vzdělávání je aktuálně nejmodernějším trendem v oblasti péče o jedince s postižením. Pojdme tedy věnovat pozornost jasnému vymezení tohoto nového paradigmatu. Již z výše prezentovaného Scholzova členění je patrný poměrně zřetelný rozdíl ve vymezení pojmů integrace a inkluze. Toto zřetelné oddělení nicméně není v odborné literatuře vždy pravidlem a v uplynulém desetiletí je nemožné nezaznamenat především ve speciálně pedagogických publikacích poměrně výraznou terminologickou nejednotnost při vymezování pojmu inkluze. Lechta¹ k tomuto problému poznamenává, že v současnosti je u nás i v zahraničí možné evidovat třídimenzionální pojetí inkluzivní edukace. Uvedený třídimenzionální model prezentuje například Horňáková (2006), podle níž je v tomto duchu inkluzi možné:
  - ztotožňovat s integrací, anebo se může chápat jako
  - jakási vylepšená „optimalizovaná“ integrace, nebo jako
  - nová kvalita přístupu k postiženým dětem, odlišná od integrace – jako bezpodmínečné akceptování speciálních potřeb všech dětí.

Poznamenejme, že pojem „speciální“ by bylo vhodné uvést spíše v uvozovkách, neboť v konceptu inkluzivní edukace, kdy je přirozená diverzita žáků ve vyučovacím procesu principiálně chápána jako normalita, je možné chápat ony „speciální“ potřeby spíše jako individuální potřeby určitého žáka.

Podle Lechty se v rámci inkluzivního edukačního konceptu *žáci již nedělí na dvě skupiny (tj. ty, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, a ty, kteří je nemají), ale jde tu o jedinou heterogenní skupinu žáků, kteří mají rozličné individuální potřeby. Velmi zjednodušeně by bylo možné říci, že integrace vyžaduje větší přizpůsobení dítěte škole, zatímco inkluze se víc snaží přizpůsobit edukační prostředí dětem.*²

- Je tedy zřejmé, že moderní pojetí inkluzivního vzdělávání vyžaduje pochopení důležitých změn v celkovém přístupovém paradigmatu vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, a to od patobiologického pojetí (orientace na defekt) ke konceptu sociálního znevýhodnění (orientace na důsledky postižení v rovině sociální integrace) a od „integrace pro postižené“ ke „škole pro všechny“. Je tedy výrazně akcentován prvek sociální integrace a je zřejmé, že všichni žáci ve třídě nemusí dosahovat stejných cílů.
- Dle patrně nejznámější definice, s níž pracuje například UNESCO, je inkluzivní vzdělávání definováno jako *uspořádání běžné školy způsobem, který může nabídnout adekvátní vyučování všem dětem bez ohledu na jejich individuální rozdíly, přičemž nezáleží na druhu speciálních potřeb ani na úrovni výkonů žáků*.
- Tedy téměř všichni žáci bez ohledu na jejich individuální rozdíly tak mohou být vzděláváni se svými vrstevníky v běžných třídách, ve školách co nejbližší svému bydlišti, při současném respektování jejich zájmů, potřeb, schopností či nadání.
- Hájková a Strnadová doplňují, že tato koncepce s sebou přináší praktický předpoklad, že se všechny školy a školské systémy otevřou všem dětem a strukturálně se změní tak, aby jako inkluzivní vzdělávací zařízení začleňovaly postižené i nepostižené žáky a umožňovaly jim společně se vzdělávat.³

- Vysoce specializované formy péče a edukace realizované odděleně od hlavního vzdělávacího proudu jsou v rámci inkluzivních vzdělávacích systémů poskytovány zpravidla jen omezenému spektru dětí se závažnými formami postižení.
- Podle Lebeera⁴ se inkluzivní vzdělávání stále více prosazuje jako vhodnější alternativa tradičního (segregovaného) speciálního školství. V argumentaci pro prosazování inkluzivního vzdělávání například uvádí, že *omezení nároků bývá pro některé děti ve speciálních školách příliš velké, následně tak bojují s příliš nízkým očekáváním a ztrácejí motivaci. Výuka předmětů ve speciálních školách je obvykle na mnohem nižší úrovni než v běžných školách. Programy pro děti s vývojovými obtížemi nezřídka postrádají dostatečné výzvy k abstraktnímu myšlení, které je předpokladem k porozumění dějepisu, zeměpisu, jazykům i počítání. Proto jsou tyto předměty oficiálně vyřazovány z osnov pro speciální školy, zatímco programy zaměřené na rozvoj samostatnosti a praktických činností jsou nadměrně podporovány v domněnce, že jsou cennější a užitečnější.*

- Žáci v běžných školách jsou podle tohoto autora naopak při odděleném vyučování dětí se speciálními potřebami ochuzováni o zkušenost s jedinci, kteří jsou jiní než oni, neučí se neignorovat potřeby dětí s nejrůznějšími potížemi a navíc vůči nim mívají mnohé předsudky. Učí se myslet v termínech „my a oni“, jako by žili v oddělených světech. Situace, kdy k integraci sice dochází, avšak s časovou prodlevou, bývá pro všechny náročnější a jedinec se speciálními potřebami hůře vstupuje do role, v níž má být přijímaný jako rovnoprávný občan. Oddělené vzdělávání je i nákladné, protože dítě potřebuje stálou osobní i odbornou podporu. Z ekonomického ani sociálního hlediska proto společnost příliš neobohacuje. Aktuálně se začíná prosazovat názor, že lidé se speciálními potřebami jsou schopni těžit ze vzdělávacího procesu mnohem více, než se dříve předpokládalo.
- Rovněž například podle Buckleyové a Birdové neexistuje žádný vědecký důkaz, že by výuka žáků v cíleně sestavovaných homogenních skupinách či v oddělených školách pro ně byla zásadně výhodnější.⁵

- Považujeme však za nutné poznamenat, že masivnější rozvoj inkluzivního vzdělávání v podmínkách České republiky není reálný bez adekvátní přípravy vzdělávacího systému a všech jeho aktérů na uvedené změny. V současné době jsou kroky nutné k postupnému rozvoji inkluzivního vzdělávání v naší zemi shrnuty v Národním akčním plánu inkluzivního vzdělávání, jehož přípravnou fází ohraničenou roky 2010–2013 schválila vláda ČR v březnu roku 2010 [6](#).
- Doplňme rovněž, že v září roku 2009 byla prezidentem České republiky ratifikována Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, která se v únoru 2010 stala součástí českého právního řádu. Za velmi důležité považujeme, že v článku č. 24 této úmluvy je v bodě 1 explicitně formulován závazek vytvoření systému inkluzivního vzdělávání. V ustanovení tohoto článku je tak všem zemím, jež přistoupily k ratifikaci úmluvy, uložena povinnost zajistit rozvoj inkluzivního vzdělávání na všech úrovních vzdělávací soustavy, od mateřských po vysoké školy.

- **Inkluzivní vzdělávání**
- ***Problém nepředstavuje někdo odlišný, ale bariéry, které komukoli znemožňují sehrát svou roli ve společnosti.***

- **Co je inkluze**

- Inkluze charakterizuje společnost, na jejímž životě se podílejí všichni bez rozdílu – pod heslem *je normální být jiný*. Zpočátku znamenal tento pojem způsob, jak umožnit dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, tj. dětem nedoslýchavým, na vozíku nebo dětem s mentálním postižením, ale také dětem s odlišným mateřským jazykem nebo jinou kulturou, vzdělávání v běžných školách. Inkluze má však mnohem širší význam. Vychází z konceptu *belonging* neboli pocitu sounáležitosti všech zúčastněných. Inkluze není cílový stav, ale proces, v rámci kterého se společnost učí, že každý má právo na plnohodnotnou účast na společném životě a kultuře. Inkluzivní škola a inkluzivní společnost se stávají školou a společnostmi pro všechny, neboť:
  - umožňují dětem i jejich rodičům pochopit, že součástí školy jsou všichni bez rozdílu
  - pomáhají lidem poznat, že každý je nositelem jedinečné životní zkušenosti a pohledu na svět, který ostatní obohacuje
  - umožňují všem dětem zapojit se do výuky, života školy i celé společnosti

- **Co děláme**

- Varianty pomáhají s vytvářením inkluzivních škol, tedy škol otevřených všem dětem. Věnujeme se nastavování rovných podmínek ve školách ve spolupráci s řediteli i zřizovateli tak, aby školy nabízely vzdělávání, jež umožňuje rovnoprávnou účast všem bez rozdílu. Cíleně se věnujeme také tématu odlišnosti, která pro někoho může znamenat překážku, ale my ji vnímáme jako příležitost pro vzájemné obohacení.
- Spolupracujeme se všemi, kdo mají co do činění se vzděláváním – se zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, představiteli pedagogických fakult, krajskými úředníky, zřizovateli škol, řediteli škol i se samotnými učiteli, asistenty pedagoga a rodiči – na vytváření inovativních metodických i koncepčních materiálů a jejich zavádění do výuky.
- Navrhujeme, jak zlepšit systém vzdělávání a změnit školskou legislativu tak, aby byla pozornost věnována skutečným vzdělávacím potřebám každého dítěte a aby nedocházelo k nálepkování dětí (např. termíny „sociálně znevýhodněný“ nebo „zdravotně postižený“). Snažíme se prosadit podporu dětí, jejichž potřeby se mohou v průběhu vzdělávání měnit.
- Vytváříme příležitosti pro vzájemný dialog mezi učiteli, žáky, řediteli škol a rodiči. Podporujeme vzdělávání a profesní přípravu pedagogických pracovníků, včetně asistentů pedagoga, formou praktických kurzů, e-learningu i vzdělávacích programů.

- **Jaké cíle sledujeme**

- Chceme se prostřednictvím vzdělávání podílet na vytváření inkluzivní společnosti, která je otevřená všem bez ohledu na jejich sociální situaci, postižení, rasu, příslušnost k jazykové a kulturní menšině, vyznání, pohlaví, věk, sexuální orientaci apod.
- Chceme, aby ze společného vzdělávání měli prospěch všichni – děti bez ohledu na diagnózu, věk, mimořádné nadání nebo odlišný mateřský jazyk, jejich učitelé a asistenti i rodiče těchto dětí a komunita, do které škola patří.
- Chceme, aby bylo naplňováno právo všech žáků na vzdělávání ve školách v místě svého bydliště spolu se svými vrstevníky.
- Chceme, aby učitelé, asistenti pedagoga, ředitelé i rodiče měli dostatek informací a metodické, supervizní i materiální podpory na zohlednění potřeb každého žáka.
- Chceme pomocí systémových a legislativních změn usnadnit inkluzivní vzdělávání napříč celou Českou republikou.

- **Jak pracujeme**
- Každý z nás se rodí s jedinečnou charakteristikou, která se neustále mění. Stejně tak se mění i potřeba speciálního přístupu nebo podpory. Nepracujeme pouze s dětmi s postižením nebo z odlišného kulturního prostředí, ale i s celým kolektivem třídy tak, aby se žáci s odlišným mateřským jazykem nebo děti z nepodnětného prostředí mohli plně rozvíjet. Proto také podporujeme spolupráci učitele a asistenta pedagoga s cílem realizovat výuku ve smíšených skupinách, při skupinové i individuální práci, která využívá verbální i neverbální komunikaci a poskytování pozitivní zpětné vazby. Při práci využíváme metod kritického myšlení, sociálního a emočního učení nebo metodu Persona Dolls.
- Inkluzi vnímáme jako příležitost pro vzájemné obohacení všech – žáků a studentů, učitelů i rodičů a v širším slova smyslu celé společnosti. Vycházíme ze sociálního modelu odlišnosti, podle kterého není příčinou odlišných potřeb dítěte jeho postižení nebo znevýhodnění, ale setkání dítěte se společností (systémem), která na jeho potřeby není připravena. Odpovědnost za „přizpůsobení se“ podle nás leží na společnosti, nikoli na dítěti. Z tohoto pohledu má škola zajistit vhodné podmínky pro vzdělávání nejen na úrovni technické a fyzické přístupnosti, ale také s ohledem na sociální aspekt. Tento přístup je možné rozvíjet formou Indexu inkluze, využíváním Katalogů podpůrných opatření nebo realizací metodického vedení učitelů a asistentů pedagoga a také nabídkou dalšího vzdělávání, které poskytujeme.

- **Koncepty a dokumenty, ze kterých vycházíme**
- Podle [Úmluvy o právech dítěte](#) mají děti se speciálními vzdělávacími potřebami právo na prožívání řádného a plného života umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. Tato úmluva zároveň zaručuje přístup těchto dětí ke vzdělání i profesní přípravě. Tato práva ještě důkladněji vymezuje [Úmluva o právech osob s postižením](#) (kap. 15), podle které mají děti se speciálními vzdělávacími potřebami právo na vzdělání společně se svými vrstevníky. Tato úmluva také vymezuje právo dětí na přístup ke stejnému obecnému kurikulu, podle něhož jsou vyučovány děti na běžných školách. V neposlední řadě je podle této úmluvy nutno respektovat právo těchto dětí na uchování vlastní identity. Na tyto mezinárodní úmluvy navázalo [Prohlášení ze Salamanky](#) (1994), ve kterém UNESCO deklarovalo výzvu všem členským státům podpořit inkluzivní vzdělávání praktickými kroky spolu s prohlášením, že se všechny děti mají vzdělávat společně bez ohledu na obtíže a odlišnosti, které mohou mít. Tyto úmluvy a prohlášení se otiskly i do české vzdělávací politiky v podobě [Strategie vzdělávání 2020](#). Ta zahrnuje také tvorbu akčního plánu inkluzivního vzdělávání, který vzniká mimo jiné na základě [rozsudku D. H.](#) přijatého Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku.

- **Jakou roli hraje inkluze ve vzdělávání**
- Inkluzivní vzdělávání je pro každého bez ohledu na jazyk, kterým doma mluví, prostředí, ve kterém vyrůstá, postižení, se kterým žije, nebo obtíže, kterým musí čelit. Pokud má inkluzivní vzdělávání opravdu fungovat, musí myšlenka inkluze prostoupit nejen jednu školní třídu, ale celou školu a posléze i komunitu, ve které společně s dětmi žijeme.

Praha, 22. září 2015 – Otázka inkluze dětí, žáků a studentů v rámci hlavního vzdělávacího programu
Společné vzdělávání v žádném případě neznamena jakékoliv rušení škol. Poslední návrh

Ve všech běžných základních školách se tak bude vzdělávat podle Rámcového vzdělávacího programu

Prováděcí vyhláška k zákonu pak bude řešit konkrétní výčet a účel podpůrných opatření a